

VAN WEERKLANKGEBAAAR NAAR STANDAARDGEBAAAR

Trude Schermer
Nederlands Gebarencentrum
Studiedag 5 november 2010

In mijn lezing zal ik een schets geven van de ontwikkelingen die de Nederlandse Gebarentaal heeft ondergaan sinds het begin van de jaren tachtig en wat precies Weerklankgebaren zijn in relatie tot de Standaardgebaren NGT.

Een klein stukje geschiedenis:¹

De grote inspirator voor onderwijs in gebaren was de Franse priester Charles Michel de L'Épée. Hij begon in 1764 als eerste in Europa met gebarentaalonderwijs in Parijs en richtte een doveninstituut op (1769). Veel horende en dove docenten kwamen naar Parijs en richtten vervolgens in eigen land dovenscholen op naar Frans model. Zo ook H.D. Guyot, die in 1784 in de leer ging bij De L'Épée en Franse gebaren meenam naar Groningen. De oprichter van het doveninstituut in St.-Michielsgestel, de priester Martinus van Beek, stelde zijn eigen gebaren vast (gebaseerd op het Nederlandse alfabet), die nu nog terug te vinden zijn in de gebaren uit de regio rondom St.-Michielsgestel. Er was weinig uitwisseling tussen de verschillende doveninstituten in de eerste helft van de twintigste eeuw. Dit gegeven en het feit dat gebaren verboden waren in het onderwijs, heeft geleid tot regionale verschillen, maar ook tot verschillen tussen generaties doven binnen een regio. Dove kinderen leerden niet van hun ouders en leerkrachten gebaren, maar wel van elkaar. Rond één school ontstonden telkens nieuwe gebaren bij elke generatie dove kinderen.

De eerste verzameling gebaren: het KOMVA-project (1982-1999)

In 1982 werd door de NSDSK in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam voor het eerst een groot landelijk onderzoeksproject opgezet. Doel was om gebaren te inventariseren die door Nederlandse doven gebruikt werden en een woordenboek te maken. Omdat bekend was dat er verschillen waren in de gebaren tussen dove mensen uit de regio's waar dovenscholen waren, werd besloten om in elk van de regio's gebaren te verzamelen. De vijf regio's waren Groningen, Amsterdam, Rotterdam, Voorburg en Eindhoven. Aan de hand van een woordenlijst van 2000 begrippen werden tussen 1982 en 1983 ongeveer 15.000 gebaren op videoband verzameld. Aan deze verzameling hebben bijna honderd dove mensen in de leeftijd tussen 18 en 75 jaar meegewerkt. De gebaren werden beschreven in een notatiesysteem dat speciaal hiervoor ontwikkeld was (het KOMVA-notatiesysteem) en vervolgens zijn alle gebaren met elkaar vergeleken. Op deze manier zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de gebaren uit de vijf regio's vastgesteld.

De resultaten van het KOMVA-project toonden de regionale variatie tussen de vijf regio's rondom de doveninstituten aan. Niet alleen was er sprake van variatie tussen de regio's, ook binnen de regio's was variatie in gebaren te zien.

Uit onderzoek bleek dat niet alle regio's evenveel van elkaar verschilden: de grootste verschillen waren die tussen de noordelijke regio (Groningen) en de overige regio's (Amsterdam, Rotterdam, Voorburg en Eindhoven). Hierbij moeten worden opgemerkt

¹ Deze tekst is ontleend aan : Trude Schermer. Inleiding Nederlandse Gebarentaal. In: Schermer en Koolhof (hoofdred.) Basiswoordenboek van de Nederlandse Gebarentaal, Nederlands Gebarencentrum/ Van Dale, 2009.

dat de regio Eindhoven eigenlijk een aparte regio is als gevolg van het gebarensysteem van Martinus van Beek. Bovendien was er een groot aantal gebaren die landelijk waren: de vorm en betekenis van die gebaren waren in alle regio's hetzelfde.

De resultaten van het KOMVA-project hebben geleid tot het eerste landelijke gebarenwoordenboek in 1988: *Handen uit de Mouwen*, een woordenboek met tekeningen gericht op ouders van dove kinderen, met alle regionale varianten. De gebaren die landelijk hetzelfde waren, werden als eerste genoemd en werden voorkeursgebaren genoemd.

Het ontstaan van WEERKLANKGEBAREN

In dezelfde tijd dat binnen het KOMVA-project gebaren verzameld werden, nam het Instituut Weerklank in Amsterdam het initiatief om gebaren te verzamelen voor een woordenboek wat voor de populatie van het Instituut gebruikt zou worden: (dove) mensen met een verstandelijke beperking. Heleen Bos heeft vervolgens gebruik kunnen maken van de gebaren die binnen het KOMVA project verzameld waren in de regio Amsterdam. In de Gebarenwoordenboeken deel 1 en 2 zijn op die manier 850 gebaren opgenomen (in de vorm van foto's) waarvan er 43 zijn aangepast aan de doelgroep. Deze gebaren zijn een eigen leven gaan leiden onder de naam WERKLANKGEBAREN. In feite zijn dit dus grotendeels de gebaren die in de regio Amsterdam gebruikt werden door dove mensen begin jaren tachtig.

De ontwikkeling van het NGT lexicon: Standaardisatie van de Nederlandse Gebarentaal: het STABOL-project (1999-2002)

Op 26 juni 1998 is een convenant gesloten ten behoeve van de standaardisatie van de Nederlandse Gebarentaal en de invoering van tweetalig onderwijs. Betrokken partijen waren de belangenvereniging Dovenschap, de Federatie van Ouders van Dove Kinderen (fodok), alle instituten en scholen voor doven in Nederland, en de staatssecretaris van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De activiteiten die in het convenant zijn afgesproken, zijn uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van een stuurgroep, de stuurgroep NGT-2 (NGT als tweede taal). In 1999 kreeg het Nederlands Gebarencentrum de opdracht om het Project Standaardisatie van basis- en onderwijslexicon uit te voeren. Het Nederlands Gebarencentrum riep een landelijke werkgroep in het leven.

Deze werkgroep werd STABOL-werkgroep genoemd (STABOL staat voor Standaardisatie Basis en Onderwijs Lexicon). De werkgroep van het sSTABOL-project bestond uit zeer NGT-vaardige dove mensen uit verschillende regio's, taalkundigen en tweetalige (NGT/ Nederlands) horenden. De werkgroep ontwikkelde de richtlijnen voor het vaststellen van gebaren tot standaard en stelde ook richtlijnen op voor het ontwikkelen van nieuwe gebaren.

Er is gekozen voor standaardisatie van een beperkt aantal gebaren: in totaal gaat het om ongeveer 5000 gebaren, waarvan er 2500 het basislexicon vormen en 2500 het onderwijslexicon. De standaardgebaren zijn geleidelijk ingevoerd in het dovenonderwijs en de gezinsbegeleiding sinds 2002 via de landelijke cursussen NGT, de scholen, de getolkte journaals en het onlinewoordenboek van het Nederlands

Gebarencentrum. Het invoeren van een standaard houdt niet in dat er geen sprake meer zou (kunnen) zijn van variatie. Voor het Nederlands is weliswaar een standaard beschreven en vastgelegd in woordenboeken als het Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal, maar iedere taalgebruiker kent de enorme rijkdom aan variatie in het gesproken Nederlands. Dit geldt ook voor de Nederlandse Gebarentaal: er is een standaardlexicon beschreven waarmee het mogelijk is om landelijk materialen te maken voor tweetalig onderwijs en normen voor taalvaardigheid te ontwikkelen, maar daarnaast is er ruimte voor alle vormen van variatie die kenmerkend is voor elke levende taal.

De wijze van standaardisatie van een deel van het lexicon van de Nederlandse Gebarentaal heeft feitelijk niet geleid tot een grote mate van taalverarming zoals soms wel gedacht wordt.

Samenstelling van het standaardlexicon

Het standaardlexicon bestaat uit een basislexicon van 2500 gebaren en een onderwijslexicon van 2500 gebaren. Het basislexicon is als volgt opgebouwd:

- zestig procent van de gebaren zijn landelijke gebaren die al in eerdere woordenboeken als voorkeursgebaar waren opgenomen;
- vijftientig procent van de gebaren bestaat uit gebaren waarbij de regionale variatie niet is verdwenen, maar in een andere vorm is opgenomen in het standaardlexicon. Regionale variatie is opgenomen in de vorm van synoniemen. Voorbeelden hiervan zijn de gebaren voor ouders, school en vreemd. Regionale variatie is ook opgenomen in de vorm van semantische variatie.

We kunnen vaststellen dat er voor een beperkt aantal gebaren een keuze is gemaakt voor een bepaalde regionale variant ten koste van een andere variant. In de meeste gevallen was het standaardgebaar al een landelijk gebaar of is een regionale variant in de vorm van synoniemen of semantische variatie opgenomen.

Standaardisatie van het NGT-lexicon heeft geleid tot 'versnelde' taalverandering. Gebaren die alleen in bepaalde regio's of door bepaalde generaties dove mensen gebruikt werden, worden nu als standaardgebaar in het hele land gebruikt naast de varianten die ook gebruikt worden. Daarbij is in het standaardisatieproces een groot aantal nieuwe gebaren toegevoegd aan het lexicon.

De relatie tussen WEERKLANK- en STANDAARDGEBAREN

De gebaren die onder de naam WEERKLANKGEBAREN een eigen leven zijn gaan leiden, zijn niet mee gegaan in het standaardisatieproces. Ze zijn nog steeds grotendeels de Amsterdamse variant die begin jaren tachtig door dove mensen gebruikt werd.

Inmiddels is er niet alleen veel veranderd in het lexicon van NGT, ook voor de gebruikers van de WEERKLANKGEBAREN is er veel veranderd: er is een toenemende behoefte aan meer gebaren dan de 850 gebaren die in de Gebarenwoordenboeken te vinden zijn.

Om de gebruikers van WEERKLANKGEBAREN toegang te bieden tot het veel uitgebreidere arsenaal aan gebaren dat inmiddels beschikbaar is en waar ook verschillende materialen voor zijn, is door KENTALIS besloten om over te gaan op de Standaardgebaren NGT. Vandaar dat er nu geen aparte dvd-rom WEERKLANKGEBAREN meer is uitgebracht, maar dat de begrippen die in de Weerklank Gebarenwoordenboeken te vinden waren zijn meegenomen in deze dvd-rom Standaard Lexicon, vs 1.5 deel 1 en 2. Corline Koolhof zal in haar lezing deze dvd-rom toelichten en laten zien welke verschillen er zijn tussen de WEERKLANKGEBAREN en de NGT standaard gebaren.